

Tükörponty Lackfi János:
Élő hal (versek
2004–2010),
Helikon, Bp., 2011

Aki Lackfi János legújabb verseire kíváncsi, annak szokatlanul terjedelmes, majdnem háromszáz oldalas kötet kerül a kezébe. Íme a huszonnégy órában üzemelő költő, aki folyamatosan töltődő akkumulátora miatt már egyetlen percre se képes kikapcsolni: az autórádió vagy a szupermarket-muzsika dallamaira verset dudorászik, időmértékes sorokra bukkan az étteremben, utcai feliratokon, de még számítógépes programok üzeneteiben és hivatalos levelekben is. A költészet beárad az életbe.

A hivatásos irodalmárnak nehéz a dolga. Minden élményében olvasmányélmények visszhangzanak. A költői példák serkentőleg hatnak ugyan, de a leírt sorok könnyen újrajátszássá, utánérzéssé, tehát hamissá, kimódolttá, végső soron papírizúvává válnak. Igaz, éppilyen csapdát állít az eredetiség-kultusz is. Önisméltésekre csábít, pózokba kényszerít.

Lackfi János mindezt pontosan tudja, s jó cselgáncsozóként úgy küzd meg e hatásokkal, hogy nem áll ellen nekik. De vajon mi az az archimédeszi pont, ahonnan kiemeli sarkából a világot?

Az élet maga. Álljunk fel a szövegszerkesztő elől, lépünk ki az irodalomból, és zökkenjünk vissza a valóság, az elsődleges élmények talajára. Nincs ennél nagyobb megrázkódtatás. Az élet, ez a titokzatos, kiismerhetetlen szövevény úgy aránylik az irodalom szöveghalmazához, mint a Teremtő a szorgoskodó hangyaemberhez. A valódi költészetnek, ha példákön nevelkedik is, mindig az ősforrásból kell merítenie.

Ennek is megvan persze a hátulütője. Amit szerzőnk átél, arra mindjárt úgy tekint (a kívülálló szemével), hogy irodalom lehessen belőle. Önironikus Illyés-parafraízisa szerint: „Hol irodalom van, ott irodalom van, / ott kedvesed szemében téma lobban, / szemed villan, mikor valaki szenved, / a ceruzát máris hegyezni kezded” (*Egy mondat*). Akit az élet felfoghatatlan áradása-hömpölygése, a mindennapi apróságok, a „talált tárgyak” költészete leginkább megbabonáz, annak kell legtöbbször hátrá lépnie, kivonulnia belőle, hogy megírhasssa. „Pár lépés távolságból érdemes szemlélni, félig lehunyt szemmel, akár az impresszionisták képeit, akkor minden összeáll. Vagy összedől” (*A költészet ideje*). Milyen

jó lenne, ha az élet friss levegője beáradhatna a költészetbe – de úgy, hogy a költészet művelése nem szakítana ki az életből! Az imént idézett vers egyfajta műhelytanulmányként például arra tesz kísérletet, hogy saját keletkezését tegye témává

– de nem a narcisztikus önreferencia játékaival, hanem a maga teljes konkrétságában: verejtékben fürdő buszvezetővel, a napon üldögélő szerzővel, papírbolttal-postával-zöldséggel, kritikusan szemlélt asszociációkkal. Lackfi János nem ismer költőietlen témát. Világra tárt ablak szeretne lenni, mely esztétizáló válogatás nélkül *mindent* elének tár – legfeljebb a látványt keretbe foglalja. Minden érdemes rá, hogy felmutassuk, mert a Teremtő jóvoltából mindenben ott lappang a jelentés: „Szeretném megtartani őket, / trottyos tréningben tötyörgöket, / lefedt szájjal stírölgetőket, / ecetes cefrét érlelőket, / sárgás körömmel seftelőket, / meccsen tüdőt dübörgetőket, / zöldes kocsonyát köpködőket, / szeretném megtartani őket” (*Gyűjtemény*).

Szeretné megtartani őket, ám nem azért, hogy világkatalógust készítsen. „Omnis mundi creatura / quasi liber et pictura / nobis est et speculum”, írta a XII. századi ciszterci teológus, a *Doctor universalis*, Alanus ab Insulis. A világ minden teremtménye mintha könyv vagy festmény volna nekünk, és tükör. A teremtmények, írja a tudós mester, hű jelei életünknek, halálunknak, helyzetünknek és sorsunknak. „Lackfi János lettem, akinek / Szöveglakain áthajolva / Nézem önön tükörképemet” (*Párás tükör*).

A lehetséges jelentések keresése nem könnyű feladat. A nyelvi bravúrok, találatok, egymást gerjesztő metaforák és asszociációk lendületessé tehetik a verset, de azon az áron, hogy pusztá játék marad. Elmélyülés helyett – kétségkívül élvezetes – felszínen korcsolyázás: „A végtelen oly képtelen, / Mint ékszíj, végét nem lelem, / Mint hullahoppot, pörgetem, / Mint szélben tollat, kergetem. / Véremben keringethetem, / Nyolcasként bárhogy fektetem, / A végtelen nem fekhelyem, / Nem kegyhelyem, nem nyughelyem” (*A matematikus nyulai*). A költészet ideje kritikusan szemléli ezt az állandó metaforakényszert is. Az árnyékból a fény felé kiabáló buszvezető kapcsán

írja: „egy csomó szimbólumot, miafenét kibonthatnék ebből. / Már ha költői költeményt írnék.”

A túlzott komolyság látszatát kerülő szerző megengedően tekint a formai játékokra is. A *Kintorna* ciklusban egész sereg rigmust, bökverset, ujjgyakorlatot és dűnyögést tár elénk, hányja a kézműves szerző műhelyforgácsait. Hangzókat ropogtat, feladványszerű ütemgyakorlatokat kopogtat. Miért ne játszunk? Weöres Sándor példáján felbuzdulva költői ugróiskolát fabrikál: egyazon napihírt költ át különféle sorfajták szigorú mértéke szerint. De könnyen találunk a kötetben lapozgatva olyan elbeszélő jellegű verseket is, melyeket a sorokba tördelt prózától már csak sajátos költői logikájuk különböztet meg.

A sokféleség s a kötet tarkasága persze azzal is összefügg, hogy a fogyasztói társadalom nagy csarnokában ma a költészet eladhatatlan árucikk, merő anakronizmus. A poétai energiák mégis felszínre törnek valamiképpen, hiszen rengetegen írnak, virulnak a versblogok. A *rap* kilépett az amerikai fekete szubkultúra keretei közül, s a világ más tájain is közkedvelt plebejus műfajjá lett. Egy időben mindenki haikut írt, a mai költő viszont, ha korszerűsége tör, kötelességének érzi, hogy rappeljen. A vers a papírról vissza-költözött oda, ahonnan egykor vétetett: zenével-énekel kísérve még mindig széles tömegek számára fogyasztható. Lackfi ezekben a világokban is otthonosan mozog. A dokk.hu irodalmi portál alapítójaként példát adott az internetes tehetséggondozásra, megzenésített verseit a hajdani Kispál és a Borz frontembele, Lovasi András énekelte lemezre, akivel zenei-költészeti tárgyú televízióműsort is vezetett.

Ki ahogy a világra tekint, a világ úgy tekint vissza rá. „Építsd újra törmelékből, / Van kagyló, üveg-szilánk, / Bárha földünk százfelé dől, / Éned mindent összeránt” (*Újjászülés*). Szerzőnk mintha személyében próbálná elvégezni a feladatot, amivel a világ szemlátomást képtelen megbirkózni: áthidalni a klasszikus és a tömegkultúra között húzódó, egyre mélyülő szakadékot. Lackfi, ablakát szélesre tárva, mindent hatást beenged, s a legkülönbözőbb formákkal próbálkozik. A *Kortárs remix* játékképpen tizen-negy költőtárs egy-egy versét kalapálja át ugyanarra a versformára, a *Három plázaetüd* viszont régi formákban versel meg kihívóan modern tartalmakat. Új bort nem lehet régi tömlőbe tölteni, mert a tömlő is szétszakad, a bor is elfolyik – de a fájó kontraszt itt szándékos. Groteszk kísérlet ez a hagyomány elemének továbbéltetésére. A *Variációk anyanyelvre szá-*

zadok hangján nem keres effajta konfrontációt. Az *Ómagyar Mária-siralom* átköltése (*Nyelv híján való siralom*) vagy Babits *Esti kérdésének* parafrázisa (*Nyelvi kérdés*) a régi formát olyan erejű új ihlettel hatja át, hogy az eredmény teljesen meggyőző. Ez utóbbi azt a bravúrt is megvalósítja, hogy a vers utolsó két sorára maga a vers a válasz: „mint élhetnek a szavak, hogyha holtak? / s ha holtak, benned mért elevenek?”

Az *Élő hal* azoknak sem okoz csalódást, akik a hagyományos Lackfi-vonulat verseit keresik. A kötet bőséges életanyagot görgető versekkel indul, köztük a családtörténetre támaszkodó *Tizenötlettel*: „Könyékgig túrok most a múlt-iszapba, / amint a vízszelző keze merült meg / csatornánkban, előhúzza szégyenünket, / összegubancolódott szőrt-hajat-szutykot, / csapta a vödörbe, meregette újra”. Önéletrajzi elemeket halmozó szerzőnk ugyanakkor nagyon is esendőnek és parányinak tartja magát. Az irodalmi életben örökmozgóként tevékenykedő Lackfitól érdekes módon mi sem idegenebb, mint a hatalmasra felfújt ego. A kötet legszemélyesebb versei ezért kifejezetten megrendítőek: mintha gyónást hallgatnánk. Szív-szorító például az *Érintkezési pontok* önvallomása, mely egy, a dac, a kicsinyes bosszúvágy és az önkínzás terhe alatt végiggyöttrődött nap képe. A férj és feleség között a reggeli elrohanás kapcsán keletkezett feszültség feloldható lenne, ha megbeszélnék a problémát, „de tudtam azt is, a telefonkagyló titokzatos fémötvözzel / telt meg belül, felemelni nehezebb bárminél”; „tele volt az a zsák kettőnk szétválogathatatlan nyavalyáival, / súlya estére annyira összetörte / csontom inaim húsomat, / hogy eldőlök, ha neked nem támaszkodhatom / (...) testemből kimegy az áram, ha nem kereshetem meg / szájjammal az érintkezési pontokat / a nyakadon az orrodon / a homlokodon a szájadon / a lehunyt szemhéjadon”.

Címe ellenére őszinte, egyszerű és maníroktól mentes a *Lackfi János, a komputer első saját kölcsönkölteménye*. A másutt tréfás formában előadott gondolatok („hol irodalom van, ott irodalom van...”) kerülnek itt másféle megvilágításba. Az irodalom beárad az életbe – és kiszorítja azt. „lelkifurdalásom van mert egy csomó ingyenmunkát vállalok / a küldetéstudatos író szerepében tetszelgek / ahelyett hogy azt az időt a családomra szánám / vagy pénzt keresnék alatta szintén a családomnak”, de „lelkifurdalásom van mert egy csomó pénzes munkát elvállalok / és úgy látszik mintha csak a pénzért

/ pedig nem is”. „lelkifurdalásom van mert megjött a suliból az egyik gyerek / és fölment a szobájába és én nem mentem utána / pedig egyedül van kettesben lehetnék kitűnő alkalom / ehelyett én itt a viszkető lelkifurdalásaimat vakarászom / amelyek talán nem is viszketnének ha nem vakarászám őket / hanem fölmennek és beszélgetnek a gyerekekkel”.

Az ilyen versek olvastán érezzük azt, hogy Lackfi János minden formajáték és irodalmiasság ellenére hű marad az élethez. Elhisszük a *Gyűjtemény* különös ragyogású képeit is: „Szeretnék megtartani párat / aranyfogó aranyapákat, / imbolygó árnyakként kapálnak / szíva orrot, szörcsögve nyálat, / a kertjük végébe pisálnak, / napfény vastag aranya árad”.

Az élményanyag hitelesíti *Az idő ura* ciklus sűrű, filozófiai-teológiai gondolati verseit is. Visszafelé forgatott, majd felgyorsított filmen látjuk, hogy „inal a szárnyas idő, szörnyes idő, szörös idő” (*Odavissza*). Ezért kerül messze minden blaszfémától a Miatyánk sorait képek hosszú során át kibontó *Magán*. „Szabadíts meg a gonosztól, / mely sose borzaszt, sose borzol, / asztalnál szívesen tölt még a borból”. A záró szavak bár játékosak, mégsem frivolak: „Feldobod: malomkő, leesik: ciklámen, / mindörökké ámen.”

Ács József

A pelikán romlása Dobozi Eszter:
Sánta Kata,
Magyar Napló – Írott
Szó Alapítvány, 2011

„Látja, hiányzik a madár feje, most nincs, ami lehajolva elérné az ágaskodó kicsi csőröket.” Dobozi Eszter legújabb regényének, a *Sánta Katának* főhőse végigbolyongja az országot, de az egykor ismerős helyszínek új, riasztó arcukat mutatják. Az utazásnak nem igazán, inkább hánykolódásnak nevezhető néhány nap alatt a romlás képe fogadja mindenütt. Betéved abba a református templomba is, ahol a templomszolga özvegye megmutatja neki a megrogálódott szószer-korona faragványt: a pelikánt, ezt az egyik legmélyebb tartalmú református szimbólumot, amely a krisztusi önfeláldozás jelképe. A madárábrázolás, amely a kötet fedőlapjára is rákerült, a regénynek ebben az egyik legerőteljesebb szövegrészében eksztatikus révületbe ejti Olgát, a főhősnőt. Az önkí-

vületi élmény azonban nem vezet tovább a nő életében, mint ahogy hányattatásának más, döbbenetes pontjai sem. Olga ugyanis korunk tipikus hőse, akinek lassanként kibontakozó élettörténetében itt is, ott is nyomom érhetjük az elmúlt évtizedek magyar történelmének tragikus ellentmondásait.

Sorsa már akkor megpecsételődik, amikor még meg sem született, hiszen kulák családjával szakított mozgalmár anyja, s ezzel a felcseperedő gyermeket megfosztotta minden gyökerétől, a teljes családi múlttól. A fiatal lány hányattatásai később a lázadás jegyében telnek, szerencsétlen szerelmi kalandja után nincs megállás egészen az idegostályig. Agymosás – így nevezhetnénk azokat a kezeléseket, amelyeken Olga átmegy, s ami éppen a társadalmi agymosás hatvanas-hetvenes évekbeli időszakára esik. Szabadossága, majd a konszolidáció, a polgári létforma majmolása: mind-mind szellemesen és torokszorítóan kapcsolódnak a kortörténethez. Pedig Dobozi Eszter csak egy egyszerű, ha olykor nem is hősként viselkedő nő történetét meséli el. A boldog család felszíne alatt fenyegető árnyak húzódnak meg. Alapjaiban hibás a felállás: Olga párthű emberek gyermeke, férje családja ellenben régi polgári família. Főhősnőnk mindez csak olykor zavarja meg, máskülönben ő az az erkölcsi analfabéta, akin a következmények nélküli ország minden nyavalyája, minden furcsa kor- és kór-tünete megjelenik. Ha úgy jobb, besúgó, ha meg olyan világ van, vállalkozik. Amikor anyósáék megöregednek, odaadón ápolja őket, de minden lelki tusa nélkül nyugtázza, hogy férje elválik tőle, s hogy annak egykor jól menő vállalkozása csődbe jut. Szerelmet kerget, s nem veszi észre, hogy nevetségessé teszi magát. Egyetlen barátján, Karolinán kívül mindenkitől elidegenedik. Eközben pedig a Ház tönkremegy, mégpedig drasztikusan, félelmetes átokként.

Olga utazása a Házhoz több tehát, mint egy kirándulás a megváltozott hazában. Olga keresi a biztos menedéket, keresi az alapot, ami megmenthetné őt. Csakhogy amiképpen ő maga elrontotta saját és sze-

